

PÄÄKIRJOITUS

Kuva: Vuokraviljelijän perhe, Halen piirikunta, Alabama (Sharecropper's Family, Hale County, Alabama / Burroughs Family, Hale County, Alabama), 1935. Kuva: yhdysvaltalainen Walker Evans (1903–1975); myöhempi vedos, hopeagelatiinivedos, 19,2 x 24,1 cm. The J. Paul Getty Museum, Los Angeles. Julkaistu The J. Paul Getty Museumiin ystävällisellä luvalla.

Perheiden monimuotoisuuden pitkä historia

Ilana Aalto, Johanna Ilmakunnas & Mia Korpiola

Miksi väkisin pyritään rikkomaan äitiyden kokemus ja viemään mahdollisuus lastensa kotona hoitamiseen niiltä äideiltä, jotka sitä haluavat? Isillä on oma tärkeä paikkansa ja roolinsa lasten elämässä, sitä ei kiellä kukaan [...]. Osalle perheistä isien jääminen lasten kanssa kotiin sopii hyvin, ja heillä on ollut siihen nytkin mahdollisuus. Vielä on kuitenkin myös perheissä olemassa perinteisiksi koettuja rooleja, joita ei valtiovallan kuulu lähteä säätelemään tai ohjaamaan haluttuun suuntaan.

Hanna Mäntylä, kansanedustaja

Olin hyvin luottavainen ennen keskustelua, että tänään tässä salissa kukaan ei enää vetoa perinteisiin roolimalleihin perheessä. Valitettavasti jouduin pettymään.

Jouni Backman, kansanedustaja

Kun hallitus pari vuotta sitten kaavaili alle kolmivuotiaiden kotihoidon tuen jakamista isän ja äidin kesken, nousivat eduskuntakeskustelussa esille ”perinteiset roolit”, joita sekä haikailtiin että kauhisteltiin. Perinteinen perhe perinteisine työnjakoineen on näppärä yleistys, joka taipuu moneen. Sillä luodaan mielikuvaa ydinperheestä, jossa äiti hoitaa lapsia ja kotia ja isä käy kodin ulkopuolella ansiotyössä. Puhujan näkökulmasta riippuen ”perinteinen perhe” edustaa jotakin haluttavaa, jota kohti nykypäivässäkkin tulisi ponnistella, tai sitten vanhanaikaisuutta, josta olisi edistyksen ja tasa-arvon nimissä päästävä pois. Näkökulmia yhdistää historiaton käsitys ”perinteisestä perheestä” perheen alkuperäisenä, ehkä luonnollisenakin muotona.

Menneisyyden perhettä koskevia nostalgiamyyttejä purkavassa kirjassaan historioitsija Stephanie Coontz toteaa, kuinka Yhdysvalloissa monet poliittiset johtajat ja mielipidevaihtajat edelleen 2000-luvulla ”mytologisoivat” perheen historiaa. He suodattavat käsityksiä perhetrendien muutoksesta vääristyneen historiallisen linssin kautta. Coontz huomauttaa: ”Se nykyaikainen perheikäytös tai -trendi, jota verrataan epäedullisesti perinteisiin tapoihin”, saattaa vaihdella. Mutta itse myytit säilyvät merkittävän muutosresistentteinä.” (Coontz, xi, käännös M.K.) Myös Suomessa julkisissa keskusteluissa, jopa eduskunnassa, näkyy aika ajoin, kuinka ”vanhan ajan perinteisiä” perhearvoja nostalgisoidaan. Coontz väittää, että kaipuu turvallisempaan ja seesteisempään menneisyyteen ruokkii historiallista muistinmenetystä ja muokkaa käsityksiä entisajoista (Coontz, xiii).

Perheet ja perhe-elämä ovat kuitenkin menneisyydessä aina olleet monimuotoisempia kuin mitä populaarissa keskustelussa halutaan tai osataan muistaa. Esimerkiksi lasten kotihoidon tukea koskeneessa eduskuntakeskustelussa peräänkuulutettu kotiäitiys naisten ”perinteisenä perheroolina” keksittiin Suomessa ja muualla Euroopassa vasta runsas sata vuotta sitten (Hägman 1994). Suomessa ei muodostunut vahvaa kotiäitikutttuuria edes toisen maailmansodan jälkeen, jolloin ilmiö muutoin oli länsimaissa vahvimillaan. Sotkuiseen nykytodellisuuteen verrattuna menneisyyden ilmiö saattaa tutkimuksen kautta paljastua lähinnä ihanteeksi tai ideaalimalliksi. Historiallinen arkitodellisuus puolestaan voi olla jokseenkin yhtä kirjavaa kuin nykyinenkin. Historioitsija Kirsi Vainio-Korhonen muistuttaa siitä, että kuvamme menneisyyden perheistä ei muutu ja monipuolistu ennen kuin kouluopetuksessa irtaudutaan 1800-luvun nationalistisesta ja porvarillisesta historian esittämisestä ja perhemallin uusintamisesta (Vainio-Korhonen 2016). Nostalgiamyytin purkamiseen tarvitaan vielä lukemattomien tutkijoiden työtä, ja tähän pyrimme myös tässä perhehistorian teemanumerossa.

Stephanie Coontzin tuomio idealisoidulle ”perinteiselle perheelle” on tily: kyse on ”epähistoriallisesta sekoituksesta rakenteita, arvoja ja käyttäytymistä, jotka eivät koskaan olleet yhtä aikaa olemassa samaan aikaan ja samassa paikassa”. (Coontz, 9.) Tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää, että perheen historiaa tutkitaan, tarkennetaan ja kyseenalaistetaan mahdollisimman monipuolisesti. Historia on voimakas väline, jolla muokataan mielipiteitä ja oikeutetaan poliittisia valintoja. Perhehistorian tehtävänä nykypäivän populaareissa keskusteluissa on tuoda esille, miten olemme nykytilanteeseen tulleet, ja purkaa keskusteluissa käytettyjä, historiaan viittaavia käsitteitä kuten ”perinteinen perherooli”. Samalla voi muistuttaa nykykeskustelijoita siitä, että perheiden nykyinen muutos tai murros ei ole historiallisesti ennennäkemätön ilmiö. Myös menneisyyden perheet ovat olleet moninaisia.

Tätä moninaisuutta ja monenlaisia selviytymismalleja pohtivat ja purkavat artikkeleissaan Sofia Kotilainen, Niina Hämäläinen sekä Henna Karppinen-Kummunmäki ja Marjo Kaartinen.

Sofia Kotilainen osoittaa laajan kollektiivibiografisen aineiston avulla, kuinka suomalaisen perheen yhteisen sukunimen historia on lyhyempi kuin muistammekaan. Julkisessa puheessa perheen yhteistä sukunimeä pidetään usein vakiintuneena ja historiallisena käytäntönä, perheen yhteisen identiteetin perustana. Todellisuudessa miehen nimi perheen yhteisenä sukunimenä on ollut lain vaatima vain pari sukupolvea, 1930-luvulta 1980-luvulle. Kotilainen osoittaa, kuinka 1700–1900-luvulla Keski- ja Itä-Suomen maaseudulla sukunimet olivat yleisempiä kuin Länsi-Suomessa, jossa sukunimi liittyi asuinpaikkaan ja saattoi vaihtua henkilön muuttaessa. Hän myös painottaa, kuinka Itä-Suomessa sukunimen käyttö ei tarkoittanut sitä, että nainen avioituessaan olisi omaksunut miehensä nimen, vaan että hän piti isänsä sukunimen. Kuitenkin Keski- ja Itä-Suomessa miehen nimi vakiintui vähitellen koko perheen sukunimeksi porvarillisen perheihanteen mukaisesti. Näin vuoden 1930 avioliittolaki tavallaan vahvisti sekä sivistyneistön että keski- ja itäsuomalaisen maaseutuväestön parissa yleisen käytännön.

Kantelettaren (1840, 1841) ja *Kalevalan* (1849) runoissa perheellä on vahva merkitys. Niina Hänninen tarkastelee artikkelissaan, kuinka alun perin rahvaaseen kuulunut, mutta koulutuksen avulla sivistyneistöön noussut Elias Lönnrot (1802–1884) tulkitsi rahvaan perhettä kokoamissaan *Kantelettaressa* ja *Kalevalassa*. Erityisen voimakkaana korostuu naisen elämä kahden perheen, lapsuuden perheen ja vieraan perheen eli avioliiton kautta tulleen perheen välissä. Hämäläinen osoittaa, kuinka Lönnrot rakensi runoissa rahvaan perheestä ja naisten elämästä ihannoidun kuvan. Se ei ollut kuva rahvaan perheestä todellisuudessa, vaan sivistyneistölle suunnattu ihannekuva kansan naisesta ja tämän perheestä. Porvarillisen perhemallin ihanteiden mukaisesti Lönnrot korosti perheen ja äidin merkitystä *Kantelettareen* ja *Kalevalaan* valitsemissaan ja muokkaamissaan runoissa. Eepokset eivät ainoastaan kuvasta aikakautensa kansallisromanttista suhtautumista rahvaaseen vaan myös aikansa porvarillisia perhe-elämän ihanteita.

Henna Karppinen-Kummunmäki ja Marjo Kaartinen nostavat artikkelissaan esiin perhe-elämän rosoisuuden ja vaikeudet varhaismodernin ajan Britanniassa. Runsaan kirje- ja päiväkirja-aineiston sekä kasvatusoppaiden avulla he tuovat esiin, kuinka eliittiperheiden vanhemmat 1700-luvun Englannissa pyrkivät rakkaudella ja ohjauksella kasvattamaan lapsistaan kunnollisia ihmisiä. Kasvatustehtävä oli kuitenkin haasteellinen, eikä perhe-elämä aina sujunut ihanteiden mukaisesti. Aikakauden vahvan hierarkkinen perhemalli edellytti lapsilta ehdotonta kuuliaisuutta vanhemmilleen, mikä johti erilaisiin ristiriitoihin ja perheen sisäisten roolien uudelleen arviointiin. Karppinen-Kummunmäki ja Kaartinen painottavat myös kasvatuksen sukupuolisidonnaisuutta: tytöille ja pojille asetettiin erilaisia odotuksia, ja heidät kasvatettiin tietoisesti erilaisiin rooleihin aikuisuudessa. Nykyäänkin tytöille ja pojille asetetaan tutkimusten mukaan erilaiset odotukset sekä kotona että päiväkodissa ja koulussa, vaikka kasvatuksessa pyritäänkin sukupuolten tasa-arvoon (ks. Ylitapio-Mäntylä 2012).

Kasvatus & Ajan perhehistorian teemanumerossa perheen lähihistoriaa ja historian läsnäoloa tämän hetken perhekeskusteluissa käsitellään kolmessa artikkelissa. Liisa Lalun, Suvi-Sadetta Kaarakaisen ja Mari Lehdon sekä Ella Sihvosen artikkelit käsittelevät perheiden merkitystä ja vanhemmuuskäsityksiä viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana.

Liisa Lalun artikkeli nostaa keskiöön äidit lastensa roolimalleina ja kasvattajina. 1960- ja 1970-luvun nuorison poliittinen kuohunta on kirjallisuudessa nähty sukupolvikonfliktina ja isäkapinana. Näiden tulkintojen rinnalle Lulu nostaa nuortaistolaistyttöjen lämpimän äiti-

suhteen. Hänen haastattelemansa naiset kertoivat ymmärtäväsistä ja suvaitsevaisista äideistään, jotka kasvattivat heitä sodanvastaiseen ja tasa-arvoa korostavaan arvomaailmaan. Äideillä oli keskustelevalta kasvatustyyli, ja he toimivat tyttäriilleen tekevän ja tuntevan naisen roolimalleina koulutuksensa ja työuransa kautta. Isäkapinaa tai sukupolvikonfliktia ei ole syytä paisutella 1960- ja 1970-luvun poliittisen aktivismin selittäjänä, vaan perheiden kasvatuskulttuurin muutos ”tottelevaisuuskoulutuksesta” keskusteluvampaan suuntaan nostetaan artikkelissa esiin. Liisa Lulu avaakin uusia näkökulmia taistolaisuuden ja perhesuhteiden suhteen tutkimukseen.

Suvi-Sadetta Kaarakainen ja Mari Lehto osoittavat *Äitien sota* -tositelevisio-ohjelmaa analysoimalla, että hyvän äitiyden ideaalit ovat hyvin pitkäkestoisia ja äidit itsekin osallistuvat innokkaasti niiden tuottamiseen, vaikka heidän oma arvensa olisi kaukana ideaaleista. Aiempaa keskustelua äitiydestä on leimannut asiantuntijavetoisuus, eikä äideillä itsellään ole ollut suuriakaan mahdollisuuksia tulla kuulluiksi. Viime vuosina sosiaalisen median murros on kuitenkin ”antanut äideille äänen” ja blogit ja keskustelupalstat ovat täyttyneet äitien puheesta. Myös *Äitien sota* -ohjelmassa äideille annettiin tilaisuus puhua äitiyden ihanteista. Ohjelmassa toistetut hyvän äitiyden ideaalit kaiuttavat 1800-luvulla muotoutunutta käsitystä äidistä, jonka kutsumus lapset ja koti ovat: hyvä äiti on lapsilleen läsnä, pitää kotinsa siistinä ja huolehtii, että perhe syö yhdessä.

Ella Sihvosen artikkeli purkaa keskustelua kadoksissa olevasta vanhemmuudesta 2000-luvulla toteutettujen perheprojektien avulla. Itse vanhemmuuden käsite on uutta perua ja yleistynyt vasta 1990-luvulla, mutta perheeseen kohdistuva huolipuhe, vaikka näyttääkin kiihtyneen 2000-luvulla, ei sinänsä ole uusi ilmiö. Perheprojektien tuottamassa huolipuheessa vanhemmuus näyttäytyy muuttuneena ja heikkona. Ammattilaiset haikailevat toisinaan ”perinteitä” ja yhteisesti jaettuja arvoja vanhemmuuden tueksi, mutta useimmiten ratkaisuna vastuullisen vanhemmuuden uudelleen löytymiseen tarjotaan vanhempien voimaannuttamista ja vanhempien oman vastuun vahvistamista sen sijaan, että kasvatustuu jäisi hyvinvointivaltion ammattikasvattajille. Ratkaisujen taustalla voi nähdä oman aikamme laajempia virtauksia, kuten uusliberalistisen ajattelun nousun ja hyvinvointivaltion muutokset.

Perinteisen perheen haikailu ei ole vain suomalaisen perhekeskustelun ilmiö. Kaikesta päätellen myös nyky-Venäjäällä nostalgisoidaan ja mytologisoidaan reippaasti perheen historiaa. Enemmän tai vähemmän kuvitteelliseen traditioon viittaaminen toimii siellä monenlaisten perhettä koskevan politikoinnin välineenä, kuten Anna Avdeeva, Olga Isupova, Antu Sorainen ja Alisa Zhabenko kuvaavat pyöreän pöydän keskustelussaan. Teemanumeron puheenvuorossa Anu Lahtinen nostaa esille pitkän aikavälin perhehistorian tutkimisen ja tuntemisen merkityksen niin julkisuudessa käytävissä keskusteluissa kuin nykyperhettä käsittelevässä tutkimuksessa.

Kuten alun esimerkkimme ja useat teemanumeron kirjoitukset osoittavat, perhettä koskevat myytit ovat voimissaan 2010-luvun Suomessa. Niihin myös vedotaan tarkoitushakuisesti poliittisessa retoriikassa, yhteiskuntakeskustelussa ja populaarikulttuurin tuotteissa. Sen sijaan tieteen yhteiskunnallisena tehtävänä on tarjota keskusteluun tutkimukseen perustuvaa faktaa fiktion sijaan, minkä teemanumeromme kirjoittajat tekevätkin hyvin. Lisää tutkimusta kuitenkin tarvitaan, jotta ”perinteinen perhe” -myytin retorinen painoarvo vähenisi entuudestaan. Meistä useimmat voivat muistella lämmöllä omia perheitämme, mutta kansallisesta tai kollektiivisesta ”nostalgia-ansasta” – kuten Stephanie Coontz sitä kutsuu – on pyrittävä eroon. Historia palvelee nykyperheitä parhaiten tuottamalla tietoa, ei uusintamalla myyttejä.

Kirjallisuus

Coontz, Stephanie 2000. *The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trap*. New York: Basic Books.

Häggman, Kai 1994. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: SHS.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2016. Mitä koulun historia on? *Turun Sanomat*, 23.1.2016 [saatavilla myös [www-lähteenä](http://www.ts.fi/mielipiteet/kolumnit/843360/Mita+koulun+historia+on)]. <
<http://www.ts.fi/mielipiteet/kolumnit/843360/Mita+koulun+historia+on> > (L u e t t u
24.2.2016)

Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.) 2012. *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus.

***FT Ilana Aalto** toimii tutkijana Turun yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineessa.*

***FT Johanna Ilmakunnas** on Euroopan historian dosentti Helsingin yliopistossa sekä Suomen ja Euroopan historian dosentti Turun yliopistossa.*

***OTT Mia Korpiola** on oikeushistorian professori Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa.*